

BULDAN İLÇESİNDE KİŞİ ADLARI

Prof. Dr. H. Ömer KARPUZ

Pamukkale Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

GİRİŞ

Bu bildiride 1947-2005 yılları arasında Denizli ili Buldan ilçesi nüfusuna kayıtlı kişilerin adları kaynak dil, cinsiyet, ve yıllara bağlı olarak dağılım, kullanılış sıklıkları, oranları, dağılımları ve değişimleri bakımlarından incelenmiştir. Çalışmada, ulaşabildiğimiz kayıtlı ilk veriler 1947 yılına ait olduğu için bunlarla başladık daha sonrakileri 1950-2005 yılları arasına ait olmak üzere beşer yıllık aralarla seçtik.

Kişi adları(antroponimi) bilimi, adbilimi (onomastik)nin önemli bir dalıdır. Ele aldığı adlar geçmişten günümüze aktarılan, günümüzden de gelecek kuşaklara aktarılacak kültürel mirasın içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu kültürel mirasın niteliğini bilmeden işletmek ve kullanmak kişisel ve toplumsal boyutlarda oluşması gereken birçok alana ait bilincin oluşmasına engeldir. Bunların başında yaşama ve dil bilinçleri gelmektedir.

Kişilere konulan adların işlev, kaynak dil, konulma amaçları gibi özellikleri bilinmeden konulma koşulları bilinçli bir biçimde oluşturulamaz. Uzun zamandan bu konudaki bilinçsizlik ve yanlış davranışlar kişi adlarının Türkçe bakımından çok tehlikeli birikimsel özelliklere sahip olmasına yol açmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması için somutlaştırılması gerekmektedir. Bu bildirinin hazırlanmasının nedenlerinden birisi işte bu somutlaştırmaya bir örnek oluşturmaktır.

Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalara bakıldığında gelişmiş ülkelere göre Türkiye’de çok az sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Genel anlamda adbilimi, özel olarak da kişiadbilimi alanında çok az çalışma yapılmıştır. Son yıllarda araştırma sayısında artış görülmekte ancak yöntem sorunlarının tam olarak aşılmadığı anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili bulgularımıza geçmeden önce genel ve kısa olarak ad-nesne, adlandırma-anlamlandırma ilişkileri ve bunları etkileyen temel nedenler üzerinde durmak istiyorum.

Ad ile nesne ilişkisini anlayabilmek için adların yaşam içerisinde yüklendiği görevlere iyi bakmak gerekir. İnsanoğlu, genel anlamda yaşamı kolay ve verimli sürdürebilmek için birçok araç geliştirmiştir. İşte dil ve buna bağlı olarak adlar bu araçların en önemlilerindedir.

Adlar, nesnelere, olayları, durumları, kişileri yakından tanıyanların, bilenlerin işlerini kolaylaştırır. Her anlatımda söz konusu olay, kişi veya nesnelere ayrıntılı olarak açıklamak gerekli değildir. İletişimde bulunulan kişilere ve bunların konuyla ilgili bilgilerine bağlı olarak çağrıştırmacı veya anımsatıcı söylemler yeterlidir. Özellikle özel adlar, ve bunlara bağlı olarak kişi adları bu bakımdan oldukça önem göstermekte, bizlere iletişimde ve yaşamımızda kolaylıklar sunmaktadır.

Adların oluşturulmasında birçok etken vardır. Onların oluşturulmasında ilgili dillerin sunduğu imkanlar yanında dili konuşanların yaşam biçimleri ve düşüncelerinin de etkisi vardır. Türkçe'nin şimdilik izleyebildiğimiz yaklaşık 1300 yıllık geçmişine baktığımızda özellikle din temelli kültürel alış-verişin çok etkili olduğu görülmektedir. Bu durum, olağan etkileşim sınırları içinde kalmış olsaydı doğal karşılanabilirdi. Ancak bugün Türkiye'deki kişi adlarına baktığımızda geleneğin çok abartılı bir düzeyde Türkçe aleyhine sürdürülmekte olduğunu ve Türkçe'ye çok zararı dokunduğunu görüyoruz.

Toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri, kültürel gelişmelerini gerçekleştirebilmeleri, ulus birliğini oluşturabilmeleri ve devlet kurabilmeleriyle ilgili geçmişlerini iyice anlayabilmek için genel dilsel gelişim ve yaşam koşullarını yakından incelemek gerekir. Yapılan birçok araştırmada dillerine sahip olmayan toplulukların başka toplulukların arasında yok olduğu ve kimliklerini yitirdiği, dilsel gelişmelerini tamamlayamayan yahut dillerini gelişmiş çağdaş diller düzeyinde geliştiremeyen toplulukların da kültürel olgunluğa ve ulus birliğine ulaşamadıkları ve güçlü ve uzun ömürlü devletler kuramadıkları belirlenmiştir. Bu yüzden Türkçenin önemli olduğunu ve ona sahip çıkılması gerektiğini burada bir kez daha hatırlamak istedim.

Genel dil düzeyinde bakıldığında ilk anda kişi adlarının çok yer tutmadığı, etkili olmadığı düşünülebilir. Ancak geçmişten günümüze dilsel taşıyıcıların başında onlar gelmektedir. Bu konuda Orhun yazıtlarında geçen, büyük anlam içerdiğini düşündüğüm şu cümleyi yorumsuz olarak sunmak istiyorum:

“Türk begler Türk atın ıtı, Tabkaçkı begler Tabgaç atın tutuban Tabgaç kaganka körmiş.”

(Kültigin, Doğu cephesi, 7-8)

Türk beyleri Türk adını bıraktı, Çinci beyler Çin adını alıp Çin kaganına bağlanmışlar.

TABLO-2 KİŞİ ADLARININ DİLLERE GÖRE DAĞILIMI-1947

DİL	İLK AD	İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
Arapça	223	15	-	238	0,748
Türkçe	30	8	-	38	0,119
Farsça	14	2	-	16	0,050
Karışık	13	-	-	13	0,041
Belirsiz	13	-	-	13	0,041
Toplam	293	25	-	318	1,000

TABLO-3 KİŞİ ADLARININ DİLLERE GÖRE DAĞILIMI-1950

DİL	İLK AD	İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
-----	--------	-----------	-----------	--------	-------------

DİLLERE GÖRE DAĞILIMI-1965

İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
19	-	454	0,655
14	-	117	0,169
1	-	40	0,058
10	-	45	0,065
2	-	32	0,046
-	-	3	0,004
-	-	2	0,003
46	-	693	1,000

DİLLERE GÖRE DAĞILIMI-1970

İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
23	1	399	0,614
9	-	131	0,202
4	-	46	0,071
-	-	42	0,061
-	-	19	0,029
-	-	4	0,006
1	-	1	0,002
37	1	650	1,000

DİLLERE GÖRE DAĞILIMI-1975

	İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
Arapça	410	29	439	0,599
Türkçe	131	18	150	0,205
Farsça	54	7	61	0,083
	39	-	39	0,053

TABLO-9 KİŞİ ADLARININ DİLLERE GÖRE DAĞILIMI-1980

DİL	İLK AD	İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
Arapça	399	18	-	417	0,574
Türkçe	141	12	1	154	0,212
Farsça	53	9	1	63	0,087
Belirsiz	35	-	-	35	0,048
Yunanca	3	-	-	3	0,004
Moğolca	2	-	-	2	0,003
Fransızca	2	-	-	2	0,003

Kazık

46

4

TABLO-12 KİŞİ ADLARININ DİLLERE GÖRE DAĞILIMI-1995

DİL	İLK AD	İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
Arapça	293	27	-	320	0,563
Türkçe	107	17	1	125	0,220
Farsça	41	15	-	56	0,099
Karışık	27	1	-	28	0,049
Belirsiz	27	-	-	27	0,048
Yunanca	4	-	-	4	0,007
Moğolca	3	-	-	3	0,005
Fransızca	3	-	-	3	0,005
İtalyanca	1	1	-	2	0,004
Toplam	506	61	1	568	1,000

TABLO-13 KİŞİ ADLARININ DİLLERE GÖRE DAĞILIMI-2000

DİL	İLK AD	İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
Arapça	322	53	4	379	0,566
Türkçe	113	41	1	155	0,231
Farsça	49	18	-	67	0,100
Belirsiz	34	1	-	35	0,052
Karışık	22	2	-	24	0,036
Yunanca	7	-	-	7	0,010
Moğolca	2	-	-	2	0,003
Japonca	-	1	-	1	0,002
Toplam	549	116	5	670	1,000

TABLO-14 KİŞİ ADLARININ DİLLERE GÖRE DAĞILIMI-2005

DİL	İLK AD	İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
Arapça	285	83	1	369	0,551
Türkçe	117	49	1	167	0,249
Farsça	34	24	-	58	0,087
Belirsiz	35	1	-	36	0,054
Karışık	17	3	-	20	0,030
Yunanca	10	8	-	18	0,029
Fransızca	2	-	-	2	0,003
Toplam	500	168	2	670	1,000

DEĞERLENDİRME: Yukarıdaki tablolarda yer alan bilgilere şimdi birlikte daha yakından ve karşılaştırmalı olarak bakmaya çalışalım. 1947 yılına adlara baktığımızda toplam 318 ad kullanıldığını görüyoruz. Bu adlardan yalnızca 38 tanesi Türkçe olup bu da ~%12 lik oran oluşturmaktadır yani ~%88 i Türkçe değildir. Geriye kalan 13 ü karışık, 13 ü belirsiz ve 254 ü ise yabancı dillere aittir. Bunların ~%75'inin Arapça olması çok dikkat çekmektedir. Fazla zamanım olmadığı için 2005 yılına geldiğimizde nasıl bir durumla karşılaşılıyor. 670 adın 167 sinin Türkçe, 36 sinin belirsiz, 20 sinin karışık ve 416sının da bir yabancı dile ait olduğu görülmektedir. Türkçe adların oranı ~%25 e yükselmiştir. Karışık ve belirsiz olan kişi adlarının yarısını da Türkçe kabul edersek geriye kalan 475 kişi adının yabancı dillere ait olduğunu ve bunların da ~%71 lik bir oran oluşturduğunu görüyoruz.

Şimdi bu adların erkek ve kızlara göre dağılımı üzerinde durmak istiyorum. Bunu çok ayrıntıya girmeden adların ait olduğu kaynak dillere ilk, ikinci ve üçüncü adlara göre 1947-2005 yılları arasına ait olmak üzere genel olarak belirlemeye çalıştım.

TABLO-15 ERKEK ADLARININ DİLLERE GÖRE DAĞILIMI

DİL	İLK AD	İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
Arapça	2405	244	2	2651	0,657
Türkçe	685	136	5	826	0,204
Farsça	100	45	-	145	0,036
Karışık	66	5	-	71	0,018
Belirsiz	323	-	-	323	0,080
Yunanca	2	8	-	10	0,002
Japonca	1	1	-	2	0,001
Fransızca	8	1	-	9	0,002
Toplam	3590	440	7	4037	

TABLO -16 KIZ ADLARININ DİLLERE GÖRE DAĞILIMI

DİL	İLK AD	İKİNCİ AD	ÜÇÜNCÜ AD	TOPLAM	GEÇİŞ ORANI
Arapça	2241	122	4	2367	0,595
Türkçe	600	86	1	687	0,173
Farsça	384	71	-	455	0,114
Karışık	279	15	-	294	0,074
Belirsiz	91	4	-	95	0,024
Yunanca	51	2	-	53	0,013
Moğolca	21	-	-	21	0,005
İtalyanca	3	1	-	4	0,001
Fransızca	1	-	-	1	0,0003
Toplam	3671	301	5	3977	1,000

Yukarıda yer alan iki tablodaki bilgilere baktığımızda 1947-2005 yılları arasında kullanılan 7261 kişiye ait 8014 kişi adından 4037 adın 3590 erkek için 3977 adın da 3671 kız için kullanıldığı

TABLO-18 SIK KULLANILAN KIZ ADLARI

SIRA	AD	DİL	GEÇİŞ SAYISI	SIRA	AD	DİL	GEÇİŞ SAYISI
1	Fatma	Arapça	256	18	Saliha	Arapça	28
2	Ayşe	Arapça	222	19	Yasemin	Farsça	27
3	Hatice	Arapça	108	20	Kadriye	Arapça	26
4	Ümmü	Arapça	86	21	Aynur	Karışık	25
5	Meryem	Arapça	84	22	Merve	Arapça	25
6	Emine	Arapça	80	23	Özlem	Türkçe	25
7	Raziye	Arapça	61	24	Zeynep	Arapça	25
8	Elif	Arapça	54	27	Huriye	Arapça	24
9	Sultan	Arapça	37	25	Neslihan	Karışık	24
10	Hülya	Türkçe	35	26	Ümran	Arapça	24
11	Zehra	Arapça	34	28	Durdu	Türkçe	23
12	Gül	Farsça	33	29	Nur	Arapça	23
13	Cennet	Arapça	31	30	Rabia	Arapça	22
14	Eşe	*	31	31	Asiye	Arapça	21
15	Aysel	Türkçe	30	32	Münevver	Arapça	21
16	Ayşen	Türkçe	30	33	Alime	Arapça	20
17	Döndü	Türkçe	28	34	Dilek	Türkçe	20

Erkek adlarından *Mehmet* (<Muhammed) ve *Emre* (<Emîr/amra-?) adlarıyla kız adlarından *Eşe* (<Aişe) adını dil kaynakları bakımından belirsiz olarak değerlendirdim. Bunun nedeni söz konusu adların Türklerce çok benimsenmiş ve ses ve biçimsel bakımlardan da değişikliğe uğratılmış olmasıdır. Bu adları bir yana bırakarak tablolara göz attığımızda sık kullanılan 28 erkek adından yalnızca iki adın (*Yaşar* ve *Hakan* adlarının) 34 kız adından da yedi adın (*Hülya*, *Aysel*, *Ayşen*, *Döndü*, *Özlem*, *Durdu* ve *Dilek* adlarının) Türkçe olduğunu görüyoruz. Ayrıca üç ad da Arapça veya Farsça bir adla Türkçe bir adın birleştirilmesiyle oluşturulmuş karışık dilli adlardır. Bunlar *Serkan* (< Far. *ser* + T. *kan*) erkek adı ile *Aynur* (<T. *ay* + Ar. *nur*) ve *Neslihan* (<Ar. *nesl* + T. *han*) kız adlarıdır.

İncelediğimiz adların büyük çoğunluğu tek ad olarak kullanılmıştır. Bunların yanı sıra 440 erkek, 301 kız için ikinci ad, 7 erkek, 5 kız için de üçüncü ad kullanılmıştır. Bunlardan çok sık kullanılan ikinci adlar şunlardır:

TABLO-19 SIK KULLANILAN İKİNCİ ADLAR

İKİNCİ AD	DİLİ	GEÇİŞ SAYISI
Can	<i>Farsça</i>	49
Nur	<i>Arapça</i>	45
Han	<i>Türkçe</i>	45
Ali	<i>Arapça</i>	31
Gül	<i>Farsça</i>	33
İhsan	<i>Arapça</i>	22

SONUÇ

Bu bildiriyle ortaya çıkan sonuçlar Türkçe bakımından sevindirici değildir. 1947 lerde kullandığımız kişi adlarının ~%88'i yabancı kökenli iken 2005'lere geldiğimizde bu oran ancak ~%70lere gerileyebilmiştir. Aslında bunun tam tersi kişi adlarımızın %80-90 Türkçe olması gereklidir. Bu bildiri, bunun gerçekleştirilebilmesi yolunda küçük bir katkıda bulunabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

Kişi adları, insanların kimliklerinin oluşması bakımından çok önemlidir. Türk kimliğinin sağlam bir biçimde oluşması için de kişi adlarının Türkçe sözcüklerden seçilmesi gerekir. Ne yazık ki bugün kullanılan kişi adlarına baktığımızda bu bilincin çok düşük düzeyde olduğunu üzülererek belirtebiliriz. Buldan örneği bunun bir göstergesidir. Biz bu çalışmamızda kimlik ve kişiliklerimizin göstergeleri olan adlarımızın ne denli bizden olmadığını göstermeye çalıştık. Daha kesin konuşabilmek için benzeri birçok çalışma yapılması gerektiğini biliyorum. Ben bu çalışmayla bunu başlattığımı düşünüyorum. Genç araştırmacıların konuya ilgi göstermelerini ve değişik yörelerle ilgili benzeri araştırmalar yapmalarını bekliyorum.

Bir yandan Osmanlı döneminin ümmet anlayışına dayalı yaşam ve yönetim biçiminin Türk kimliğini ihmal etmesi diğer yandan kültürel ve kişilik bilincinden uzaklaşarak yabancı kültürlerden aşırı etkilenmeler sonucu kültürümüz ve buna bağlı olarak da dilimiz çok yıpranmış ve bize yabancılaşmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte Türkiye'deki ulus birliği ve Türk kimliğinin oluşması sürecinde birçok alanda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu gelişmelerin yaşandığı alanlardan birisi de Türkçedir. "*Milliyetin çok belirgin vasıflarından biri dildir...*" ve "*Türk demek, dil demektir.*" diyen Atatürk, dilimize, Türkçemize çok önem vermiş ve birçok çalışmayı yönlendirmiştir. Ancak görülen o ki daha yapılacak çok işimiz bulunmaktadır.

Dilin, Türkçenin gücüne inanmalı, Dil bilincimizi, Türkçe bilincimizi geliştirmeli ve Türkçenin gücüyle donanmalıyız.

Bu sempozyumun gerçekleşmesinde emeği geçenlere ve beni sabırla dinlediğiniz için hepimize teşekkür ederim...

AÇIKLAMA: Konuyla ilgili düşüncelerinizi, sorularınızı homerkar@yahoo.com adresine yazabilirsiniz.